

EXPERIENȚA METODICĂ A ÎNDRUMĂRII ELEVILOR LA CONCURSUL ISTORIA MEA – EUSTORY. PLEDOARIE PENTRU ISTORIA ORALĂ

Crina DĂRĂBAN *

„Nimic nu te împiedică să cercetezi istoria!”¹. Concursul organizat de Asociația DRIFI, aflat acum la cea de-a cincea ediție, oferă elevilor șansa de a descoperi aspecte inedite ale istoriei recente a României. Elevii au șansa de a cerceta trecutul, de a scrie o pagină de istorie! Un lucru foarte important pe care îl apreciem și noi, cei care n-am avut această șansă, deoarece am studiat în vremea „Epcii de Aur”.

Diferența dintre acest concurs și olimpiadele școlare la această disciplină este uriașă! Concursul ISTORIA MEA – EUSTORY oferă elevilor ocazia de a fi creativi, de a cerceta prin forțe proprii trecutul. Olimpiadele școlare, aceste „întreceri socialiste”, testează practic capacitatea de a memora și de a reproduce papagalicește anumite capitole din manualele școlare. În ultima vreme, olimpiada de istorie s-a transformat și într-o întrecere între orgoliile profesorilor. De aceea, pledăm și pe această cale, pentru desființarea și înlocuirea lor cu concursuri de tipul celui menționat mai sus sau al celor organizate de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului din România („Elev în comunism”)².

Birocrația excesivă și accesul restrictiv la documentele de arhivă privind istoria recentă a României, ne îndeamnă spre căutarea altor surse documentare, specifice istoriei orale. Interesul personal pentru cercetarea istoriei prin metode specifice anchetei orale, s-a consolidat în timp. La Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității Babeș – Bolyai Cluj Napoca, încă de la începutul anilor '90 și-a început activitatea un nucleu de

* Prof, gr.I, Inspectoratul Județean Școlar, Satu Mare.

¹ Broșura concursului ISTORIA MEA – EUSTORY, Ediția a V-a 2007-2008, p.1.

² Evident, aceasta este o opinie personală, care nu angajează cu nimic nici Societatea de Științe Istorice, care editează această revistă, și nici pe organizatorii concursurilor menționate de mine. De altfel, prof. dr. Bogdan Murgescu, organizatorul național al concursului ISTORIA MEA – EUSTORY, a și precizat faptul că domnia sa nu vede aceste concursuri ca fiind în concurență cu olimpiadele de istorie, ci ca o formă diferită, dar complementară și poate mai eficace, de a contribui la sporirea interesului pentru istorie și la progresul cunoașterii istorice.

profesori universitari, care au coordonat studenții în cercetarea trecutului prin metode specifice marilor școli de istorie (Școala Analelor, Școala de la Chicago etc.). Între aceștia îi amintim pe prof. univ. dr. Doru Radosav (istorie orală), prof. univ. dr. Toader Nicoară (istoria mentalităților colective), prof. univ. dr. Sorin Mitu (istoria imaginarului colectiv) etc.

Am beneficiat, în timpul anilor de studenție, de informații extrem de interesante din domeniile menționate, care au avut darul de a-mi transmite curiozitatea și dorința de a aborda domeniul istoriei orale. Astfel, în anul 1995, teza de licență cu tema „Istoria orală în reconstituirea universului concentraționar al elitei profesionale greco-catolice din dieceza Oradea” se încadra în acest domeniu relativ nou al istoriei orale. În anul 1996, în urma absolvirii cursurilor de studii aprofundate din cadrul aceleiași facultăți, am susținut lucrarea de disertație cu titlul „Atitudinea și comportamentul preoților greco-catolici în universul concentraționar comunist (din perspectiva istoriei orale)”. Lucrarea științifică pentru obținerea gradului didactic I, susținută în anul 2006, se înscrie în același registru, al istoriei din perspectiva mărturiilor orale.

Cunoștințele acumulate în această perioadă le-am valorificat ulterior în activitatea de dascăl. Manualele de istorie, alternative sau nu, abundă în cifre și nu reușesc (poate și datorită profesorilor) să stârnească curiozitatea elevilor. Drept dovadă, stă numărul tot mai redus al elevilor care optează pentru această disciplină la tezele unice, în comparație cu geografia. Observând aceste aspecte, am propus și susținut anumite cursuri opționale, despre istoria locală și Holocaust. Am fost surprinsă plăcut de faptul că, elevii manifestau un interes deosebit pentru orele de curs opțional, comparativ cu orele de istorie desfășurate pe baza programei școlare. Elevii au reacționat așa cum fiecare dascăl își dorește să reacționeze proprii elevi: erau atenți, curioși, doreau să afle cât mai multe lucruri. Aceste cursuri opționale s-au dovedit a fi un bun prilej pentru a-i deprinde pe elevi cu metodele moderne de cercetare ale istoriei. Astfel, i-am învățat cum se alcătuește un chestionar de cercetare pe o anumită temă, cum se aplică un astfel de chestionar (elevii au aplicat acest chestionar părinților, bunicilor, rudelor, cunoscuților), cum se interpretează și se valorifică răspunsurile primite. I-am învățat, ca să spunem așa, ABC-ul istoriei orale. Nu m-am oprit aici: am invitat la orele de curs opțional, martori ai evenimentelor recente din trecutul României, a județului Satu Mare: ai inundațiilor din 1970, supraviețuitori ai Holocaustului, foști deținuți politici ai regimului comunist; am vizitat Sinagoga din localitate, Muzeul județean de istorie, am văzut împreună cu elevii sediul fostei Securități din Satu Mare și celulele

deținuților politici; am colaborat cu rezultate bune cu diferite instituții: Comunitatea Evreilor din Satu Mare, Asociația Foștilor Deținuți Politici din Satu Mare.

Organizate începând din anul 2000 și până în prezent, aceste cursuri de istorie locală au avut un impact deosebit asupra elevilor. Au avut posibilitatea să valorifice la maximum, cunoștințele acumulate prin participarea la ediția a treia a concursului ISTORIA MEA – EUSTORY.

Temele propuse până acum la concurs au putut fi abordate și din prisma istoriei orale, pe care noi am mizat cu încredere. Istoria orală este cea mai democratică formă de istorie, pentru că nu este doar o istorie a elitelor, este și o istorie a celor mulți, a maselor largi, care prin mărturiile lor au ocazia de a face istorie. Trebuie să precizăm însă, că istoria orală nu este atât de facilă, cum s-ar putea crede la prima vedere. Presupune o documentare serioasă în domeniu, dar și o serie de alte aspecte inerente desfășurării acțiunii de cercetare: cheltuieli destul de consistente pentru asigurarea aparatului necesare (reportofon, casete audio, aparat foto digital, scanner etc.), alocarea unui timp suficient pentru deplasarea pe teren și efectuarea înregistrărilor audio, fără de care istoria orală nu există! Desigur necesită și multă perseverență, o anumită doză de curaj și puțină nebunie specifică căutătorilor în tainele ascunse ale istoriei.

Martorii, supranumiți arhivele vii ale istoriei, trebuie aleși cu mare grijă. În relația cu ei se pot ivi unele piedici, care trebuie depășite: unii nu vor să vorbească (din diverse cauze: teamă, emoții etc) iar alții nu-și mai amintesc foarte bine cele întâmplate. De asemenea, unii martori nu cunosc limba română sau nu sunt buni naratori și nu se pot exprima la un nivel acceptabil. Alți martori sunt greu de localizat geografic, deoarece și-au schimbat domiciliul odată cu înaintarea în vârstă. De aceea, elevii trebuie să învețe, sub atenta îndrumare a profesorului, cum să abordeze martorii, cum să-i convingă să vorbească, cum să conducă un interviu pentru a obține informațiile necesare. Este foarte importantă prima impresie pe care și-o face interviuatul despre cel care-i pășește pentru prima dată pragul casei, pentru desfășurarea cu succes a interviului.

Considerăm că am avut și un mare avantaj, deoarece locuim la Satu Mare, reședința unui județ cu suprafață mică, așezat la marginea de nord-vest a țării. În acest oraș de provincie, mai bine spus de periferie, cei pasionați de istorie au ocazia să se întâlnească la diferite simpozioane și manifestări culturale. Ei se cunosc îndeaproape și se sprijină reciproc, atunci când este vorba de o acțiune care contribuie la ridicarea prestigiului orașului și județului nostru. Este vorba despre cercetători care lucrează la Arhivele

Naționale ale României, Filiala Satu Mare, Muzeul Județean de Istorie, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Culturii Tradiționale, Asociația Foștilor Deținuți Politici din Satu Mare, Asociația refugiaților, Societatea cultural – patriotică „Avram Iancu” etc.

Deși suntem situați la o anume periferie, mai mult geografică decât culturală față de București, nu suntem totuși situați la periferia istoriei. Aproape toate evenimentele istorice importante din istoria recentă a României au avut ecouri și în această parte a țării. Nu este un loc unde nu s-a întâmplat nimic, ci este un loc unde încă se știe prea puțin despre ce s-a întâmplat în cursul istoriei.

Probabil că există și câteva „secrete” care asigură succesul la acest concurs. Nu credem că le deținem pe toate, dar vom vorbi despre câteva dintre ele. În primul rând, este foarte importantă alegerea echipei de lucru, din diferite motive: este nevoie de elevi pasionați de istorie, curioși, motivați și perseverenți. Este nevoie de o echipă devotată, dispusă să ducă la bun sfârșit munca de cercetare, finalizată cu lucrarea scrisă. Am mizat, în general pe fete, deoarece ele au dat dovadă de mai multă seriozitate, se maturizează mai repede, sunt mai analitice și au o anumită empatie, care este necesară deseori. Am avut și un băiat în primul echipaj cu care am participat la concurs, el fiind excepția care întărește regula. Un profesor care lucrează cu elevii (din rândul cărora va constitui echipa de lucru), va reuși să găsească echipa potrivită. Se oferă mai mulți elevi la debutul concursului, dar profesorul care îi cunoaște din clasă, știe pe cine poate să mizeze în continuare.

Subiectul cercetării trebuie ales foarte bine; am analizat îndelung de fiecare dată când am ales un anume subiect. De fiecare dată, au existat mai multe subiecte posibile de cercetare; dar am încercat să vedem care dintre ele ne oferă posibilități mai complexe de abordare și care se mulează cel mai bine pe tema generală propusă de organizatori. Fiecare membru al echipajului era încurajat să vină cu propuneri în acest sens. Subiectul cercetării trebuie să fie, de regulă un subiect „tabu”, prezent mai ales în memoria colectivă și aproape inexistent în studiile de istorie. În primul rând, trebuia să se identifice surse de documentare cât mai variate, pentru a avea o imagine cât mai completă. Am reușit să găsim de fiecare dată subiecte inedite de cercetare, care au reușit să intrige chiar și prin titlu: „Solidaritatea umană în timpul inundațiilor din mai 1970”; „Acasă la moșii din Sătmar”; „Un mod de a călători – Trecerea frauduloasă a frontierei”.

De fiecare dată, a fost studiată cu foarte mare atenție broșura concursului; au fost atent citite sugestiile oferite de organizatori, astfel încât

să fie surprinse aspectele importante. Odată tema stabilită și bine delimitată în timp și spațiu, am ajutat elevii să identifice sursele documentare: lucrări de specialitate publicate pe tema respectivă, documente de arhivă, presă, posibili martori etc. A urmat perioada în care elevii au parcurs bibliografia selectată, au petrecut multe ore în biblioteci, arhive, citind, fișând cărți și articole. Această muncă s-a desfășurat de regulă, în perioada vacanței de vară, desigur cu anumite întreruperi necesare pentru că elevii trebuiau totuși să se bucure de vacanță, de întâlnirile cu prietenii.

O importantă contribuție la succesul nostru, a avut colaborarea foarte bună cu Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, filiala Satu Mare. Domnul secretar, Pușcaș Ioan, căruia îi mulțumim și pe această cale, ne-a ajutat în selectarea unor martori cât mai relevanți. Acest aspect este foarte important, deoarece trebuie aleși martori dispuși să ofere informațiile căutate; ei trebuie să fie buni observatori și naratori ai evenimentelor trecute. Este foarte important să alegem un număr semnificativ de martori, pentru a putea compara și întregi tabloul evenimentelor cercetate.

Trebuie să avem în vedere și un aspect deloc de neglijat: în ce măsură istoria orală poate fi credibilă? Această formă de istorie poate fi credibilă, atâta timp cât mărturiile orale nu sunt singura sursă a celui care scrie istorie. Istoricul trebuie să completeze și să verifice mărturiile orale cu alte surse: documente de arhivă, presa epocii, alte lucrări de specialitate editate pe tema respectivă, etc. Alte surse ale istoriei orale sunt: literatura memorialistică, anchetele scrise, folclorul, legendele, bancurile, autobiografia și biografia.

Istoricul oralist este un autor deplin pentru că: el plasează într-un sistem de referință datele reale; plasează mărturia în logica internă a fenomenului istoric narat; descifrează semnificații.

După parcurgerea bibliografiei aferente, a fost conturat un ghid de interviu, un chestionar, care să ne ajute în munca de teren. Acest chestionar trebuie întocmit cu foarte mare grijă, astfel încât să cuprindă întrebări adaptate perfect temei de cercetare. Chestionarul trebuie să cuprindă pentru început câteva întrebări pentru identificarea martorului (nume și prenume, vârsta, studiile, adresa, locul nașterii, profesia); apoi pe parcurs vom include atât întrebări închise (foarte puține), cât mai ales întrebări deschise, care să lase posibilitatea martorului să ne relateze anumite aspecte. Putem spune că un chestionar s-a definitivat, abia după primul interviu realizat. De fiecare dată, martorul trebuie încurajat să povestească, nu trebuie întrerupt brusc. Am întâlnit, pe parcursul muncii de teren, persoane care au dat dovadă de un real talent de narator, care au știut să surprindă o paletă largă de trăiri și sentimente. Dar, am întâlnit și martori care ne ofereau răspunsuri lapidare;

sau persoane care ne relatau nesistematic anumite evenimente din trecutul lor, unele fără nici o legătură cu tema noastră de cercetare. A fost dificil, dar, elevii au învățat să conducă un interviu, să oprească o relatare, pentru a o relua la un moment dat; s-a încercat valorificarea tuturor informațiilor obținute în munca de teren, chiar și a celor care la prima vedere nu păreau prea importante. Coroborate cu alte informații, sau cu alte surse, reușeam deseori să găsim informații interesante.

Aceste interviuri au fost apoi prelucrate, adică transcrise și apoi valorificate în lucrarea scrisă. S-a întâmplat, uneori, ca după transcrierea unui interviu să ne dăm seama că unele aspecte nu ne sunt prea clare sau că am dori unele lămuriri în plus. Nu am ezitat niciodată să contactăm din nou martorul respectiv, chiar dacă a ajunge la dânsul era uneori, destul de greu.

A urmat perioada de întocmire a lucrării propriu zise; au fost respectate criteriile de tehnoredactare impuse de organizatori, cele referitoare la aparatul critic și a fost structurată foarte bine lucrarea pe capitole și subcapitole. De fiecare dată, am avut foarte multe „ședințe de lucru” cu echipa implicată în proiect. La aceste ședințe, fiecare prezenta ce a realizat (interviurile le realizăm împreună toată echipa), cu ce probleme s-a confruntat, ce a descoperit nou. Analizăm atent aceste aspecte și stabileam care sunt pașii pe care îi mai avem de parcurs, dacă mai trebuie să identificăm noi surse de documentare sau noi martori. Elevii trebuie mereu încurajați să continue, apreciați pentru efortul depus. În realizarea lucrării sarcinile au fost împărțite între elevi; aceștia aveau în sarcină de a realiza anumite părți (capitole) din lucrare; aceasta după ce stabileam împreună foarte clar care sunt aspectele ce trebuie atinse în fiecare capitol. Și urma munca de „creație”... când efortul era mai mare! Au fost foarte multe pasaje, fragmente, fraze scrise și rescrise astfel încât rezultatul să fie unul bun! Trebuia ca lucrarea scrisă să fie o încununare a muncii de atâtea luni de cercetare. Elevii au colaborat între ei pe parcursul realizării lucrării, au fost în continuare o echipă.

Pe tot parcursul realizării proiectului, un elev („șeful de echipă”) a avut sarcina de a scrie jurnalul de cercetare. Ni se pare o idee foarte bună acest jurnal, din mai multe motive: elevii conștientizează că este un proiect de anvergură (poate cel mai important din viața lor de elev), învață să-și organizeze munca, să-i stabilească și să-și atribuie anumite responsabilități și chiar să caute soluții la problemele apărute pe parcurs.

Participarea la acest concurs, consider că aduce o serie de beneficii pentru elevi. În primul rând ei au ocazia să realizeze o pagină de istorie, să înțeleagă istoria dincolo de filele manualelor școlare. Prin istoria povestită

de martori, li se părea că istoria învățată la școală prinde viață. La primele interviuri, elevii au avut reacții de genul: „ați auzit, d-na profesoară? Este cum ne-ați spus și dumneavoastră la școală!” Istoria nu mai era o știință „moartă”, unde era vorba doar despre ce a fost odată, demult, era ceva mult mai aproape, mai palpabil!

Trebuie să mai recunosc un aspect, deloc de neglijat: unii dintre elevii mei au fost atrași de acest concurs și pentru că li s-a explicat că vor avea ocazia să cunoască diferite personalități, academicieni, profesori universitari, istorici de renume, cercetători. Pentru ei a avut o importanță colosală faptul că pentru munca susținută, depusă de ei, au fost felicitați de însuși șeful statului și tocmai la Palatul Cotroceni! Încununarea efortului lor, prin recunoaștere și premiul primit, i-a transformat în fața colegilor, a profesorilor, a părinților, a rudelor lor, în vedete incontestabile! S-au adăugat apoi publicarea listelor de premianți în „Magazin istoric” și în „Dosarele istoriei”, ca și includerea unor fragmente din lucrările lor în volumele care antologhează cele mai bune contribuții la diversele ediții ale concursului³.

Am fost motivați și de un alt aspect: am considerat acest concurs ca fiind unul foarte important la nivel național (și nu numai). Când am luat decizia să participăm la acest concurs, eram conștienți de faptul că vom concura cu elevi de la colegii de renume din țară și din București. De aceea, am vrut să ne mobilizăm toate forțele, pentru a realiza o lucrare la standarde înalte, care să fie apreciată de consiliul științific.

Avem speranța că temele propuse pe viitor de către organizatori, ne vor permite să mizăm în continuare pe istoria orală, pentru că mai sunt foarte multe de descoperit și de scris și pentru că elevii iubesc realmente acest tip de istorie!

Istoria orală are două ipostaze: este complementară, pentru că se plasează între istorie și politică; și este paralelă cu istoria oficială, pentru că, în multe situații ea este impusă tocmai de istoria regimurilor totalitare.

³ Oana Șipoș, Răzvan Chiș, Gabriela Gardoș, Ioana Pinteș, *Solidaritatea umană în lupta cu inundațiile din anul 1970, în Ajută-ți aproapele. Solidaritate umană în comunități de ieri și azi. Tinerii cercetează istoria. Concursul ISTORIA MEA-EUSTORY ediția III, 2003-2004*. Volum îngrijit de Mirela-Luminița Murgescu și Silvana Rachieru. București, Editura Dominor, 2005, p.112-127; Ioana Mădălina Pojar, Lorena Maria Sabou, *Acasă la moșii din Sătmăș, în Acasă ieri și azi. Locuri, oameni, obiceiuri. Tinerii cercetează istoria. Concursul ISTORIA MEA-EUSTORY ediția IV, 2005-2006*. Volum îngrijit de Mirela-Luminița Murgescu și Adelina Oana Ștefan. București, Editura Dominor, 2006, p.147-164; Răzvan Chiș, Oana Șipoș, *Acasă: Ieri și Azi în comuna Odoreu, în Acasă ieri și azi...*, p.192-203.

Adrian Cioroianu se întreba aproape retoric: „Poate fi povestirea vremurilor grele o formă a răzbunării asupra acestor vremuri? Chiar dacă, aproape invariabil, omul este sub vremuri, poate ieși, omul învingător asupra timpului său prin simplul act al depășirii memoriei sale?”⁴. Atâta vreme cât istoria recentă a României este încă învăluită în mister, răspunsul nu poate fi decât: da!

Referindu-se la rolul profesorului de istorie, Al. Zub afirma următoarele: „Profesorul e chemat să dea impresia vieții din orice timp, să reanime idei, figuri, situații de extremă diversitate, plonjând în orice segment cronotipic spre a-i reda liniile de forță, trăsăturile, personalitatea.”⁵ Și cum poate profesorul să-și îndeplinească mai bine acest rol, decât încurajând și îndrumând elevii pentru a participa la acest concurs ISTORIA MEA – EUSTORY!

. Summary

The author, who has tutored successful participants at the last 3 editions of the MY HISTORY – EUSTORY national research competition for youngsters shares her experience in tutoring teams which have won 1 first prize in 2004 and 1 first prize and 1 third prize in 2006. She insists on the process of selecting a suitable and intriguing topic, on the importance of motivating and permanently supporting the pupils who undertake the research, and especially on the importance of oral history for such research projects. The author remarks the usefulness of cooperating with the Satu Mare branch of the Association of Former Political Detainees and argues that the tutor is crucial for helping the pupils to identify and contact the witnesses asked to testify about historical facts and processes. She shares her experience in helping the pupils to formulate in advance clear questions and well-thought questionnaires, as well as in instructing them how to proceed with oral history interviews. Besides these methodological aspects, the author insists on the fact that sharing their memory through oral history can be a belated, but deserved victory, for all those mistreated by totalitarian regimes, like the communist rule in Romania.

⁴ Adrian Cioroianu, *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane*, Iași, Editura Polirom, 2002, p.105.

⁵ Al. Zub, *Discuția istoriei*, Iași, Editura Institutul european, 1998, p.135.